

FESTIVALUL DE TEATRU – PARTE A PROCESULUI TEATRAL CONTEMPORAN

THEATRE FESTIVALS – A PART OF THE CONTEMPORARY THEATRE PROCESS

LIUBA ROZDOVAN¹,
asistent universitar, doctorandă,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 792.079

În ultimele decenii artele spectacolului capătă noi forme și continuă să atragă publicul prin inovații artistice, experimente, iar producțiile culturale ocupă un segment semnificativ în viața socioculturală a societății moderne. Un rol important în promovarea valorilor și simbolurilor culturale revine festivalului, ca un mecanism complex de comunicare dintre artiști-creatori, instituții de profil, public spectator, producători. În cadrul unui festival pot fi stabilite, menținute și stimulate parteneriate artistice, iar în acest context importanța unui festival capătă o nouă conotație, acesta devenind o parte a procesului teatral contemporan. Festivalul, ca activitate conexă a acestui proces, condiționează progresul artelor spectacolului, fapt demonstrat prin diversitatea și valoarea artistică a producțiilor teatrale prezentate în cadrul unui festival.

Cuvinte-cheie: festival de teatru, proces teatral contemporan, arte ale spectacolului, dialog intercultural, diversitate culturală

In the last decades, the theatrical arts take on new forms and continue to attract audiences through artistic innovations, and the cultural productions occupy a significant segment in the socio-cultural life of modern society. Festivals have a great role in promoting the cultural values and symbols, being a complex mechanism of communication among artists-creators, artistic institutions, the public and producers. Within a festival it is possible to establish, maintain and stimulate artistic partnerships, and in this context the importance of a festival acquires a new connotation, this becoming a part of the contemporary theatrical process. The festival, as a related activity of this process, conditions the process of performing arts, fact which has been demonstrated by the diversity and the artistic value of the theatrical productions presented at a festival.

Keywords: theatre festival, contemporary theatre process, performing arts, intercultural dialogue, cultural diversity

Introducere

Teatrul este una dintre principalele forme de artă cu orientare socială, educativă, cognitivă. Raportul dintre artele spectacolului și societatea contemporană este condiționat de necesitățile umane pentru îmbogățirea spirituală și dezvoltarea simțului estetic, pentru aprecierea frumosului. Omul este un animal social care s-a dezvoltat prin joc și care a evoluat, mai mult sau mai puțin conștient, prin artele spectacolului. Datorită rolului său educativ de necontestat, artele spectacolului vor continua să

¹ E-mail: liuba.rozdovan@amtap.md

fie un liant sociocultural al umanității care generează cea mai subtilă modalitate de cunoaștere directă, una dintre forme fiind festivalul de teatru.

Se știe că etimonul latinesc *festivus* înseamnă „sărbătoresc”, iar festivalul constă dintr-o serie de manifestări artistice care sunt desfășurate pe durata mai multor zile, artiștii și interpreții prezentând opere artistice de genuri diverse, cu o tematică comună. Astfel, există festivaluri de folclor, de teatru, de comedie, de muzică, de film, de artă plastică ș.a. Mai există, cum se știe, și alte tipuri de manifestări care nu au legătură cu arta, numite tot festivaluri: de flori, ale roadei ș.a.

Festivalurile de teatru reprezintă, cel mai probabil, unul dintre cele mai vechi tipuri de festivaluri din lume. Festival d'Avignon, care datează din 1947, Dublin Theatre Festival, care datează din 1957 sau Shaw Festival, înființat în 1962, sunt doar câteva din marile festivaluri de teatru ale lumii, unde an de an se întâlnesc profesioniștii din domeniul artelor spectacolului.

Scurt istoric privind apariția și dezvoltarea festivalurilor de teatru

Apariția teatrului ca artă își are originea în Grecia Antică, acțiunile ritualice teatralizate erau adresate zeităților, de care depindea viața și activitatea grecilor antici. Aceste reprezentații erau apreciate de comunitate, având un caracter de masă. Pe parcursul mai multor secole schimbările socioculturale au dus spre metamorfoze de formă, concept, tehnică ale reprezentațiilor de acest gen, transformându-le treptat în spectacole grandioase, organizate cu ocazia sărbătorilor. La aceste reprezentanții teatrale era prezent un public vast, din diverse comunități. Astfel, arta teatrală a contribuit la apariția unui spațiu cultural comun care a favorizat comunicarea, dezvoltarea interculturală, climatul sociocultural al comunității.

Potrivit cercetătorilor, „apariția festivalurilor de teatru datează din secolul XVIII. La început, aceste manifestări erau organizate sub forma unor procesiuni teatrale solemne, numite *cortegii*. Primele festivaluri de teatru au avut loc în Elveția, în orașul Zurich. Organizarea festivalului era întreprinsă de autoritățile orașului, considerat un eveniment important în viața urbei, purtând și un caracter de acțiune social-politică” [1 p.9].

Modalitatea de organizare a acestora era inedită pentru acea perioadă. La o oră stabilită, de-a lungul străzii principale a orașului, se deplasau mai multe scene-platforme de diferite dimensiuni. Pe prima platformă era amplasată scena principală pe care era jucată cea mai importantă reprezentație teatrală. În total, cortegiul conținea până la douăzeci de scene-platforme, iar pe fiecare dintre acestea era jucat un spectacol diferit. Spectacolele finale aveau loc în piața principală, iar programul conținea cele mai bune reprezentații teatrale. Festivalul avea un caracter competitiv, câștigătorul fiind ales de public. Cel mai bun spectacol era considerat cel pe platforma căruia erau cele mai multe flori oferite de către spectatorii prezenți la reprezentație.

O nouă perioadă în dezvoltarea mișcării festivaliere teatrale a început în secolul XIX, când teatrul a devenit o artă populară, iar turnee ale artiștilor și ale trupelor de teatru aveau loc cu succes în aproape toate țările, preponderent europene.

Prima experiență a unui festival teatral, care abordează formele moderne ale unor astfel de manifestări competitive, datează de la mijlocul secolului XIX. În 1867, baronul von Schliftenbach, un renumit cunoscător al artei teatrale și gestionar al propriului teatru, a adunat șapte trupe de teatru private în castelul său de lângă Leipzig. Repertoriul acestor trupe includea montări după opera marelui dramaturg german Friedrich Schiller, în cea mai mare parte fiind vorba despre piesele „Intrigă și iubire” și „Hoții”. Astfel, a apărut primul festival dedicat operei unui dramaturg. Ideea baronului a fost înalt apreciată și continuată în alte țări europene.

În 1886 a fost inițiată organizarea unui festival internațional de teatru în orașul englez Stratford-upon-Avon, patria marelui clasic William Shakespeare. Acest festival s-a dovedit a fi destul de popular și apreciat. Drept rezultat, pe parcursul timpului, festivaluri dedicate marelui dramaturg au fost organizate în mai multe țări, multe dintre acesta fiind desfășurate până în prezent, precum

Stratford Shakespeare Festival, organizat anual în Canada, începând cu 1952, Festivalul Internațional Shakespeare, organizat la Craiova din anul 1994.

Secolul XX poate fi considerat o epocă de apariție și dezvoltare rapidă a mai multor festivaluri de teatru. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, pentru revigorarea și renașterea țărilor europene, a apărut necesitatea stringentă de organizare a unor manifestări culturale care ar atenua din greutățile perioadei și ar contribui la dezvoltarea spirituală prin intermediul artei, frumosului. În această perioadă au apărut cele mai prestigioase festivaluri care și până astăzi dețin întâietatea în viața teatrală contemporană. Astfel, în 1947 iau naștere festivalurile de teatru de la Avignon și Edinburgh. Inițial, aceste festivaluri au apărut ca proiecte teatrale, conceptul cărora ulterior a fost extins, iar, la momentul actual, programul acestor festivaluri include reprezentații teatrale diverse ca gen, concerte, expoziții, conferințe etc. Deși ambele festivaluri au fost concepute inițial ca proiecte regionale, mai târziu au devenit evenimente internaționale, iar cei mai buni artiști, grupuri muzicale și trupe dramatice din întreaga lume participă anual în programul festivalurilor. Aceste două festivaluri semnificative au reflectat tendințele de dezvoltare ale mișcării festivaliere prin mărirea arealului geografic al participanților, prin descoperirea unor noi forme de artă și expresie artistică, prin acumulare de noi cunoștințe și experiențe, totodată contribuind la dezvoltarea economică, sporirea nivelului de trai, culturalizarea populației.

Festivalul de teatru devine un spațiu cultural universal în care se întâlnesc și interacționează grupuri „hibride” de participanți. Schimbul de opinii, discuțiile publice, expozițiile tematice și proiectele educaționale sunt instrumente eficiente de comunicare, incluse opțional în programul unui festival de teatru. Astfel, prin dialog intercultural și interacțiune socială este stimulat schimbul de experiență în domeniul artei teatrale între membrii comunității festivaliere.

Aspecte ale conceptului artistic al festivalurilor

Actualmente, putem menționa faptul că festivalurile sunt un fenomen global. Numărul lor este atât de mare, iar programele sunt atât de diverse, încât la prima vedere acest fenomen este dificil de analizat și descris, atât ca cadru temporal, spațiu geografic, specific, gen, tematică, cât și prin prisma rolului său în viața socială, economică, culturală a regiunii, țării, în calitate de organizator și gazdă a festivalului teatral.

O parte importantă a oricărui festival este conceptul său artistic, care distinge un proiect de altul într-o diversitate mare de proiecte culturale. Conceptul artistic determină statutul evenimentului, formează publicul, influențează programul și desfășurarea acestuia. Fiecare festival este conceput în dependență de gen, tematică, tradiții, noi tendințe și direcții ale vieții culturale etc. Astfel, festivalurile de teatru îmbină armonios mai multe genuri ale artelor spectacolului, precum *teatru* (actorie, operă, musical, pantomimă), *dans* (balet, dans modern, dans contemporan), *arte media* (arte cinematografice, media), *arte conceptuale* (happening, performance) etc.

Accentul tematic este un instrument flexibil al politicii de repertoriu al fiecărui festival, „festivalurile și teatrele stabile își îndeplinesc misiunea în măsura în care planificarea și repertoriul reușesc să pună la dispoziția imediată a publicului o ofertă cât mai interesantă de spectacole. Din acest motiv, varietatea și calitatea ofertei de spectacole determină, pe termen mediu și lung, capitalul artistic, teatral al unei comunități, precum și disponibilitatea acesteia de a accepta sau de a impune un anumit repertoriu – de exemplu, unul tradițional sau unul avangardist” [2 p. 29]. Astfel, în programul festivalurilor pentru copii se regăsesc doar reprezentații teatrale specifice publicului beneficiar. Același lucru poate fi menționat și în cazul festivalurilor dedicate operei unui singur dramaturg sau, bunăoară, dramaturgiei clasice. Este cazul Festivalului de Teatru Shakespeare, principalele teatre dramatice din lume prezintă exclusiv spectacole montate după opera marelui dramaturg.

În același timp, accentul tematic poate fi stabilit pentru o serie de evenimente culturale din agenda festivalului, conceptul artistic este reflectat și prin selectarea repertoriului. Astfel, în 1992, Festivalul

Internațional de la Edinburgh a fost dedicat culturii hispanice. Printre participanți au fost trupele de balet din Spania și Mexic, Orchestra Simfonică Regală Spaniolă, Corul Toledo, Teatrul El Gardo Drama din Barcelona.

Locația festivalului joacă un rol important în formarea conceptului artistic al festivalului, succesul acestuia pentru public. O serie de festivaluri se desfășoară în aer liber, folosind peisajul natural. Din iunie până în septembrie, în fiecare weekend, în Germania are loc Festivalul de teatru în aer liber din Breisach (organizat din 1924), care adună anual circa 18.000 de spectatori inspirați de arta teatrală, dar și impresionați de atmosfera fascinantă a peisajului natural din regiune. Peisajul natural, clădirile vechi, castelele medievale au determinat alegerea locului pentru festivalurile de la Avignon și Edinburgh. Luna iunie, perioada nopților albe, a predeterminat perioada și locul pentru desfășurarea mai multor festivaluri din Sankt-Petersburg.

Accentul tematic al festivalurilor permite fiecăruia dintre ele să fie completat cu evenimente diverse, precum inaugurări de expoziții și galerii de artă, seminare, conferințe, workshop-uri și ateliere de creație, ceea ce contribuie la: consolidarea și extinderea legăturilor culturale dintre națiuni, țări, regiuni, orașe; implementarea unei politici culturale naționale bine gândite, deoarece programele de festival care reprezintă o anumită țară contribuie la formarea unei imagini favorabile a culturii sale.

Cu o bună organizare, festivalurile atrag un număr mare de vizitatori și revitalizează piața turistică. Astfel, organizarea cu succes a unui festival internațional ne transferă din sfera artistică în cea turistică, ceea ce contribuie la dezvoltarea conceptului de organizare a turismului internațional. Fără îndoială, este important că un număr mare de persoane este implicat în viața festivalului prin participare directă în calitate de spectator, ascultător. Publicul, ca beneficiar al unui festival, nu cuprinde doar profesioniști din domeniu, cercul participanților la aceste evenimente este destul de larg și include aproape toate straturile sociale. Globalizarea politicii și a economiei, procesele de integrare culturală condiționează și influențează conceptualizarea și implementarea de noi forme de cooperare culturală de succes, una dintre acestea fiind festivalurile internaționale.

Diferențele în ceea ce privește statutul internațional al festivalurilor pot fi observate după program, participanți, public, importanța festivalului în sistemul de priorități al vieții culturale la nivel internațional. Astfel, în 2014, la inițiativa Ministerului Culturii, prin hotărâre de guvern, Festivalul Internațional al Artelor Scenice „Bienala Internațională a Teatrului „Eugene Ionesco” (BITEI), a fost declarată manifestare culturală de amploare la nivel de stat, atribuindu-i-se statut de Festival Internațional al Artelor Scenice, alături de Festivalul Internațional al Interpretărilor de Operă și Balet „Maria Bieșu” și Festivalul Internațional de Muzică „Mărțișor”.

Printre cele mai populare și notorii festivaluri internaționale sunt festivalurile de la Edinburgh, Avignon și Salzburg, printre festivalurile naționale celebre pot fi menționate festivalurile din Zwickau (Austria, iulie), Nisa (Franța, august), Palermo (Italia, iulie), Lugano (Elveția, octombrie).

Marea majoritate a festivalurilor de renume sunt organizate anual. Datorită impactului sociocultural și economic, festivalurile sunt considerate o parte a politicii de stat, o strategie de promovare a valorilor culturale și umane, a intereselor sociale. Astfel, acestea sunt finanțate din subvenții din partea statului, a autorităților locale, a sponsorilor corporativi și a filantropilor. În unele cazuri, organizațiile internaționale, precum Consiliul Europei și Comunitatea Economică Europeană, acordă subvenții pentru evenimente culturale majore de importanță paneuropeană.

Termenul de desfășurare al oricărui festival este limitat de un interval de timp clar. Mai mult, dacă organizatorii festivalului susțin că evenimentul va deveni regulat, repetitiv, atunci încearcă să mențină perioada neschimbată mulți ani consecutiv. Această abordare este pe deplin justificată și dictată de cerințele pieței internaționale ale artelor spectacolului. În practica organizării unor festivaluri de amploare, care s-au dezvoltat în principalele țări europene în perioada postbelică, a devenit clar că succesul festivalului nu poate fi asigurat doar de către interpreți, actori și trupe naționale. În aceste condiții, geografia participanților la cele mai faimoase festivaluri a crescut semnificativ. Prin urmare,

astăzi accentul este pus pe participarea artiștilor celebri străini. Prezența lor dictează conducerii și organizatorilor festivalurilor necesitatea de a planifica programul cu cel puțin un an și jumătate înainte de desfășurarea evenimentului. În plus, există un fel de solidaritate corporativă între cele mai importante festivaluri din lume. Datele lor calendaristice sunt în același interval de timp (de exemplu, iulie – august sau august – septembrie), ceea ce permite planificarea „turneelor de festival” ale trupelor și interpreților. De exemplu, organizatorii Festivalului Internațional de la Sibiu (FITS) „planifică o continuă dezvoltare a festivalului, nu numai prin numărul de evenimente propuse, ci și prin sistemele de parteneriat pe care le dezvoltă, creând noi infrastructuri, (re)valorificând spații non-convenționale (fabrici, tramvaie, parcuri), structurând proiecte noi la fiecare ediție și colaborând pe plan național și internațional. Programarea evenimentelor se face, în proporție de 80%, cu cel puțin trei-patru ani în avans. Propunând an de an spectacole internaționale de renume mondial, organizatorii FITS sunt obligați să planifice din timp evenimentele importante, pentru ca să blocheze disponibilitatea companiilor” [3 p.19]. Astfel, o politică consecventă a festivalului va permite din timp planificarea spectacolelor din program în principalele săli de teatru și de concert din lume, iar directorii de festivaluri pot reduce semnificativ costurile organizării acestora, în special în ceea ce privește costurile de călătorie.

Concluzii

Festivalurile de teatru sunt o parte importantă a procesului teatral contemporan. Un aspect important al festivalului de teatru ține de promovarea diversității culturale și sociale. Prin integritatea obiectivelor și activităților propuse, prin programul de spectacole, festivalul de teatru contribuie semnificativ la formarea, dezvoltarea obiceiurilor de consum cultural al publicului, schimbarea mentalității și a nivelului educației, motivând spectatorul să aleagă un produs cultural de calitate, să prețuiască arta teatrală în ansamblu.

Reacția și gradul de receptivitate a spectatorului nu pot fi prevăzute, emoțiile și sentimentele fiecărui spectator sunt individuale. Prin comunicarea socială și experiența artistică în cadrul unui festival de teatru procesul teatral contemporan dezvoltă noi modalități de diversificare a ofertei culturale, noi forme de expresie artistică, ceea ce face ca produsul cultural să fie unul inedit, să transmită emoție și, în pofida vieții efemere pe care o are un spectacol de teatru, să rămână un instrument important de educare a valorilor umane.

Apariția festivalurilor de teatru a favorizat nu numai dezvoltarea comunității prin cultură și artă. Festivalul Internațional de la Edinburgh și Festivalul Internațional de Teatru de la Avignon, ulterior, au fost considerate drept modele de dezvoltare socio-economică și promovare a turismului cultural, deoarece evenimentele culturale creează locuri de muncă, atrag investiții și sunt o forță esențială pentru dezvoltarea continuă a infrastructurii locale și sporirea nivelului de trai al populației.

Referințe bibliografice

1. ДАРОВСКИЙ, В. *Кинофестивали: Рождение. Становление. Современное состояние*. Санкт-Петербург: СПбГУ-КИ, 2005.
2. BONET, L., SCHARGORODSKY, H. *Managementul teatrelor. Modele și strategii pentru organizații și instituții de spectacol*. Trad.: C. Stanciu, A.-E. Avram. București: Pro Universitaria, 2017. ISBN 978-606-26-0842-2.
3. RAHĂU, V. *Modele de management cultural, formare individuală și dezvoltarea comunității: Festivalul Internațional de Teatru Sibiu: rez. tz. doc. Sibiu, 2018.*